

K. Telebec*

STRUČNA OSPOSOBLJENOST KAO POSEBAN UVJET NA STRANI RADNIKA ILI KAKO JE NASTAO PROPIS O POSLOVIMA S POSEBNIM UVJETIMA RADA

UDK 331.45/48:377.1
PRIMLJENO: 16.1.2017.
PRIHVAĆENO: 3.2.2017.

SAŽETAK: Propis o posebnim uvjetima rada donesen je 1984., ali razlozi njegova donošenja aktualni su i danas. Analiza uzroka ozljeda i pobola dala je smjernice koje su odredile vrste mjera zaštite na radu koje su poduzete. Razmatra se logika i potreba posebnih uvjeta dobi radnika, spola radnika, posebne stručne osposobljenosti te zdravstvenog stanja i psihičke sposobnosti. Posebno je prikazan značaj potrebe minimalne stručne osposobljenosti radnika na visokorizičnim poslovima koji je aktualan u svjetlu horizontalne mobilnosti radnika i nedostatka radnika obrazovanih adekvatno poslovima koje obavljaju.

Ključne riječi: poslovi s posebnim uvjetima rada, stručna osposobljenost

UVOD

U godini 1983. autor ovog rada bio je sudionik i koautor u izgradnji sustava koji je rezultirao Pravilnikom o poslovima s posebnim uvjetima rada (N.N., br. 5/84.); (u nastavku: Pravilnik). Pod vodstvom prof. dr. sc. Marka Šarića tim liječnika medicine rada, psihologa, inspektora zaštite na radu i drugih suočio se s problemom povećanog broja ozljeda na radu. Dubinska analiza uzroka ozljeda i pobola rezultirala je određenim spoznajama te su utvrđeni načini njihova otklanjanja što je bez imalo sumnje imalo za posljedicu očuvanje života i zdravlja nebrojenih radnika. U nastavku će se izložiti rezultati analize i posljedično mjere koje su poduzete i poduzimaju se i dan danas te ukazati na njihovu potrebitost.

ŠTO JE POKAZALA ANALIZA OZLJEDA NA RADU I OBOLIJEVANJA

Višegodišnje sustavno praćenje i evidentiranje te promišljanje izvora i uzroka ozljeda na radu i bolesti u vezi s radom ukazalo je na određene pravilnosti, a time i uzroke.

Ozljede se pretežno povezuju s određenim vrstama poslova pri kojima radnici rukuju radnom opremom pri korištenju koje nije moguće mjerama zaštite otkloniti visoke rizike, pa izbjegavanje nastanka ozljeda ovisi o stručnom znanju te tjelesnom, zdravstvenom i psihičkom stanju radnika. Ti poslovi navedeni su pod točkama 1. do 17. u članku 3. Pravilnika. Na tim visokorizičnim poslovima pogrešna radnja, koja je uzrokovala ozljedu samog radnika ili drugih u njegovoj okolini, često je bila posljedica nedovoljnog znanja za posao ili bolesnog stanja.

Poblježe ćemo prikazati posao s posebnim uvjetima rada iz točke 1. "rukovanje i upravljanje strojevima i uređajima na mehanizirani pogon na kojima se ne može primijeniti zaštita od

*Krešimir Telebec, prof. psih., (kresimir@zirs.hr), ZIRS d.o.o., Zagreb.

mehaničkih opasnosti." Radi se o velikom broju strojeva na kojima postoji povećani rizik za radnika, a kojih je, razvojem tehnologije, automatizacije i sl., sve manje. Pretežno se odnose na metalnu i drvenu industriju iako je problem uočen naročito u drvnoj industriji. Osim nedostataka u zdravstvenom stanju ozlijeđenih radnika uočen je i drugi uzrok, specifičan za drvenu industriju - radnici nisu bili školovani za poslove već priučeni, povučeni sa seoskih imanja koja su u pravilu u okolici takvih pogona i industrija.

Niz je sličnih poslova u ovoj skupini, posebice se ističu upravljanje dizalicama i rukovanje drugim sredstvima unutarnjeg transporta te rukovanje samohodnim strojevima jer pri izboru rukovaoca poslodavac najčešće posegne za nekim drugim već zaposlenim radnikom te ga bez provjere i školovanja prebaci na takav posao.

Dругу skupinu čine poslovi iz točke 18. članka 3. Pravilnika koji ne predstavljaju vrstu posla već okolnost uz koju se izvode, a to su fizikalne i kemijske štetnosti. Posljedice rada pod takvim okolnostima rezultiraju, nekad i danas, sporim oštećenjima zdravlja radnika sve do pojave profesionalne bolesti.

POSEBNI UVJETI NA STRANI RADNIKA KAO MJERE PREVENCIJE OZLJEDA I OBOLIJEVANJA

Dob

Analiza dobi ozlijeđenih radnika pokazala je, očekivano, da su najčešće stradavale ili oboljevale skupine mladih i starijih radnika. Pri tome se isticala skupina radnika mlađih od 18 godina, i to, naravno, na poslovima s povećanim rizicima gdje je, uz njihovu karakteristiku neopreznosti i brzopletosti, često bilo od značaja i njihovo nedovoljno stručno znanje ili povećana osjetljivost na učinke prisutnih štetnosti zbog nedovršenog procesa odrastanja. S druge strane, kod ozlijeđenih starijih radnika najčešće su uzroci bili u padu njihovih sposobnosti odnosno kod oboljelih radnika radilo se o nepravovremenoj zabrani daljnjeg izlaganja štetnostima koje su već počele oštećivati njihov organizam.

Mjera prevencije koja je poduzeta danas izgleda očito, ali u trenutku uspostave njezine obveze bilo je i protivnih, dobrih, ali ne i pravih mišljenja. Kako god, uspostava kriterija od minimalno 18 godina starosti za radnike na tim poslovima bez sumnje je znatno utjecala na smanjenje ozljeda ili pobola kod ove rizične skupine. Što se tiče starijih radnika, njihov pravovremeni prekid u obavljanju takvih poslova prepušten je zdravstvenoj i psihološkoj selekciji u sklopu periodičkih pregleda propisanih u duljim ili kraćim razdobljima u skladu sa stručnim spoznajama. Na taj način su izuzimani s rizičnih poslova radnici koji su zbog utjecaja (i) dobi ušli u skupinu rizičnu za zdravlje ili vjerojatnost ozljeđivanja.

Spol

Selekcija radnika po spolu pri obavljanju bilo kojih poslova vrlo je osjetljiva tema, kako 1987. tako i danas. Stručni tim se pri utvrđivanju poslova s posebnim uvjetima rada ograničio na zabranu rada trudnice na određenim visokorizičnim poslovima, čime zapravo poseban uvjet spola nije ni bio određen. Uglavnom, takvo stanje je i danas nakon dosta lutanja u međuvremenu (zabranjeno je bilo obavljanje niza radova ženama do 2014. godine). Jedina razlika po spolu koja je danas propisana je norma za težak fizički rad odnosno podizanje tereta, a koja je za žene pri pojedinačnim i ukupnim težinama manja nego za muškarce. Sva ostala zaštita žena odnosi se na zaštitu trudnica i žena koje doje

Stručna osposobljenost

Kako je već spomenuto, nedostatak stručnih znanja kod rizičnih poslova uzrokuje nesiguran rad i posljedično ozljedu radnika. To je naročito izraženo u situaciji nedostatka radnika odgovarajućih stručnih znanja ili preraspoređivanja radnika po potrebi posla i opet bez stručnih znanja. Potcjenjivanje stručnih znanja u korist priučenih radnika uvijek je bila slabost poslodavaca. Ta slabost je rizik za poslodavca (u prošlosti je trošak ozljeda, bez odštete, padao na leđa društvenih fondova).

Nikome ne bi palo na pamet medicinskom tehničaru prepustiti izvođenje operacije na pacijentu. Dva su temeljna razloga – rizik za paci-

jenta zbog nestručnog rada i rizik za poslodavca jer ga država obvezuje da zapošljava radnike odgovarajućih stručnih znanja. Malo je poslova u koje se država miješa i obvezuje poslodavca na tako nešto jer smatra da on na svoj rizik koristi nestručne radnike. Međutim, kada je očito da se učestalo na visokorizične poslove zapošljavaju nestručni radnici država je za takve poslove (prvih 16 točaka članka 3. Pravilnika) obvezala poslodavca da zaposli radnika odgovarajuće stručne spremne odnosno minimalno stručno osposobljenog (standard prema verificiranom obrazovnom programu na minimalno osnovno školsko obrazovanje). Takav uvjet ne bi trebao postojati kada bi poslodavac uvijek zapošljavao radnike odgovarajuće stručne spremne, ali to nije tako. Ovime država osigurava veću razinu sigurnosti za radnike i poslodavce te štiti zdravstvene i mirovinske fondove.

Naravno, uvijek je za konkretni posao potrebno ocijeniti razinu rizika jer razvojem tehnologije dolazi do smanjenja rizika kod nekih poslova, pa tako i zahtjeva na strani radnika. Tipičan primjer je iz točke 10. članka 3. Pravilnika koja govori o poslovima "montaže, održavanja i ispitivanja električnih instalacija, uređaja i postrojenja napona iznad 250 V i napona 220 V s posebnim zahtjevima" što se prvenstveno odnosilo na privremena radilišta koja su često bila uzrok teških nesreća. Posebni uvjeti za radnike na ovim poslovima u pogledu (dodatne) stručne osposobljenosti u praksi se više gotovo ne primjenjuju prvenstveno zbog pojave novih sigurnosnih uređaja koji reagiraju prije mogućeg nastupa štetnog djelovanja, ali i zbog povećanih mjera nadzora na takvim radilištima. Međutim, za niz poslova (unutarnji transport, samohodni strojevi, primarna obrada drva i sl.) nije moguće postići otklanjanje visokih rizika od nesreća, među ostalim, i zbog nedovoljnih stručnih znanja i vještina.

Zdravstveno stanje i psihička sposobnost

Potreba prethodne i periodičke kontrole zdravstvenog stanja radnika koji rade u prisutnosti kemijskih i fizikalnih štetnosti u dopuštenim

veličinama nadamo se da je jasna – spriječiti nastanak ili razvoj bolesti koje su karakteristične za pojedinu štetnost. Pri tome treba razumjeti temeljnu logiku ove mjere prevencije. Naime, rad u prisutnosti nedopuštenih veličina štetnosti je zabranjen (svi bi radnici oboljeli), za razliku od rada u prisutnosti štetnosti ispod graničnih vrijednosti koji će izazvati obolijevanja kod djece, kažimo, osjetljivijih radnika (koji se ne mogu prethodno dijagnosticirati) i takve treba i periodički pregledavati zbog pravovremenog izuzeća s rizičnog radnog mjesta.

Drugu skupinu čine radnici koji obavljaju rizične poslove koje ne bi povjerovali radnicima bez pune zdravstvene sposobnosti, a ponekad i odgovarajućih karakteristika ličnosti i intelektualnih sposobnosti. Rizici gubitka svijesti, nedostataka perceptivnih sposobnosti, psihičkih bolesti, povećane agresivnosti i sl. su obilježja koja se ne mogu dopustiti npr. dizaličaru, roniocu, skelaru, mineru odnosno radnicima na poslovima gdje njegova sigurnost i sigurnost drugih ovisi o znanju i o njegovom dobrom zdravstvenom i psihičkom stanju.

ZAKLJUČAK

Sustav poslova s posebnim uvjetima rada uspostavljen je s razlogom. Njegova primjena spasila je mnoge živote i spriječila ozljeđivanje velikog broja radnika. Ograničavanje dobi za početak zaposlenja na 18 godina za rizične poslove prešlo je s vremenom i u temeljne zakone (Zakon o radu). Zaštita po spolu uvedena je tek u zadnje vrijeme i odnosi se jedino na ograničavanje težine tereta za žene (granice za muškarca su više) što je konstrukcijski opravdano. Sva ostala zaštita po spolu povezana je s trudnicama i ženama koje doje. Zaštita zdravlja radnika od utjecaja štetnih uvjeta rada kao i izbor radnika odgovarajuće zdravstvene i psihičke sposobnosti za visoko rizične poslove obavljaju svoju socijalnu, gospodarsku i društvenu ulogu pomoću profesionalne orijentacije i selekcije te periodičke kontrole njihovog stanja. Jednako tako stručna znanja za poslove u

kojima bez njih opstaje visok rizik od nesreća i ozljeda na radu obvezujuća su za radnike u najmanjoj mjeri tzv. "stručne osposobljenosti" ako već nisu zaposleni oni koji su takva znanja stekli redovnim školovanjem, što je sve češći slučaj zbog horizontalne mobilnosti radne snage, nedostataka obrazovnih profila i sl.

Stoga, iako komentirani propis valja aktualizirati i prilagoditi sadašnjem stanju povezanom s pojedinim poslovima, navedene uvjete na strani radnika potrebno je zadržati dokle god za njima postoji potreba, tj. dokle god sigurno obavljanje rada ovisi o njihovom znanju i odgovarajućoj zdravstvenoj i psihičkoj sposobnosti i osobinama.

LITERATURA

15 propisa u službi zaštite na radu, ZIRS, Zagreb, 2006.

Ljudski faktor i sigurnost, Institut za sigurnost, Zagreb, 1972.

Medicina rada i okoliša, Medicinska naklada, Zagreb, 2002.

Šarić, M., Ribić, Z., Čengić-Buranji, Z., Sertić, Z.: *Radna sposobnost*, IMI, Zagreb, 1984.

Zakon o radu, N.N., br. 137/04. – pročišćeni tekst

Zakon o radu, N.N., br. 93/14.

PROFESSIONAL TRAINING FOR SPECIAL WORK CONDITIONS (WHY THE ACT ON SPECIAL WORK CONDITIONS WAS PASSED)

SUMMARY: An independent act defining special work conditions was passed way back in 1984 and the issues it covers are as current today as they were then. A whole set of analyses undertaken to study occupational injuries and sickness caused by work conditions have resulted in identifying many guidelines crucial for the subsequent drafting of occupational safety measures. Under scrutiny here are the logic and the need for defining special work conditions with regard to employees' age and sex, special training, health status and mental capacities. Added focus is placed on professional training in high-risk jobs which is of great importance for employees' horizontal mobility and, also, in view of the shortage of employees trained adequately for the jobs they perform.

Key words: *jobs with special work conditions, professional training*

*Professional paper
Received: 2017-01-16
Accepted: 2017-02-03*